

Giriş

İstanbul'un oluşturduğu şehir manzarasının dört bir yanına özenle asılmış, sokak köşelerine yerleştirilmiş; Ekmek, bizleri karşılıyor. Aşırı-kutsal niteliği, alışılmamış kudretlerde tezahür ediyor. Tüketilmediğinde, saygıyla öpülüp, alın hizasına kaldırılır; ardından ev ortamından uzaklaştırılıp dışarıda, ayakların bastığı yerlerden uzak, raf, köşe gibi kolayca görülebileceği ve bir sonraki tüketicisi tarafından bulunabileceği yüksek konumlara dikkatle yerleştirilip, gönül rahatlığıyla unutulur. Bir organik kolektif sergi oluşturma türü. Ayrıca şehrin görsel kimliğinin yapı taşlarından biri; onu hem görüyor hem de görmüyorsunuz. Estetik hatları hissedilemediği için belki gözünüzden kaçabilir. Onu yalnızca arayanlar bulur, hem de bol miktarda. Bu bolluğun kendisi, hem çoklu anlam biçimlerinden doğuyor hem de bu biçimlere evriliyor. Bir üstün gıda söz konusu: Fikri, siyasi düzensizlikte, manipülasyonda, sınıf ayrımında ve aşırı-kutsallıkta; cismi ise aşırı tüketimde, doğaçlamada, yeniden, fazladan işlev kazandırmada ve gamsızlıkta şekilleniyor. Bollukla kıtlık, aynı dilin meydana getirdiği, siyasi teknolojiler aracılığıyla sınırlar oluşturarak büyük ölçüde dünyamızı tanımlayan, iki ayrı siyasi yapıdır.

Kendi Kendini Meydana Getiren Eylemlilik

Hakkında: Zanaatkârlar

İstanbul'un Sultanahmet ve Karaköy semtlerinin dört bir yanındaki hanlara yayılmış gizli atölyelerin girift ağını keşfederken, zanaat kavramına ve özellikle de muhafazası, erişimi, müdahalesi ve haritalanması söz konusu olduğunda nasıl bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğine dair birçok kilit soruyu kendi aramızda tartıştık. Zanaatın, nostaljik, nispeten ucuz, geleneksel bir üretim biçimi olarak yok oluşu ve tasarımcılar için bir üretim aracı olarak yaşatılması seçenekleri üzerine yürütülen tartışma, doğaçlama kavramıyla daha fazla anlam kazanıyor. Bu bağlamda doğaçlama, zanaat olarak üretimin ana unsurunu teşkil ediyor. Üretim kalitesi, çalışma ortamı ve emeğin tanınması konularına ilişkin doğaçlama, asgari çalışma şartları, ucuz ve markasız işçilik ile doğrudan bağlantılı. Tasarımcıları (zanaatkârlardan) ayırt edenin, *öz-tanıtım* mefhumu olduğu ileri sürülebilir. Bu görüşe göre tasarımcılar, öz-pazarlama

olgusunun, yani kendi markalarının/işçiliklerinin gerçek değerinin farkındalar; uluslararası pazarda belli bir konuma sahipler ve komisyon söz konusu olduğunda gücü nispeten ellerinde tutuyorlar. İşçilik olgusuna dair bu bilinçli yaklaşımlar, zanaatın ve emeğin Avrupa'da pahalı, Küresel Güney'de ise ucuz olmasının ana nedenlerini oluşturuyor. *Ustalığa* karşı zanaatkârlık. Bu, zanaatkârların öz-tanıtım araçlarının farkında olmadıkları, kendi işleri söz konusu olduğunda edilgen kaldıkları anlamına gelmiyor; bu minvalde iş yapmayı, bir hayat tarzı olarak seçiyorlar; ya da belki biz bunu tanımlamaya çalışmaktan vazgeçmeliyiz. Bu kavramlar, turistik Beyoğlu bölgesindeki tasarımcı dükkanları ile İstanbul'un pazarlarındaki hanlara yayılmış küçük karanlık atölyeler arasındaki zıtlığı tanımlamada kritik öneme sahip. Ticaret tarafı ağır basan, üst düzey iş insanlarıyla ağ iletişimli Avrupa-merkezci girişimcilik kurgusu ile (resmî olarak) örgütlenmemiş emek arasındaki zıtlık. Zanaatkârların hâlihazırda sahip oldukları güçlü eylemlilik anlayışı, belki sanatçıların ve aktivistlerin erişebildikleri yaygın türden eylemlilik anlayışına benzemeyebilir; ancak, pazardaki insanların fitri olarak sahip oldukları organik bir taban direnişi biçimidir. Bu konuları ele alırken insan çok dikkat etmeli. Belki de kolektif tanınmamışlık, emek olarak tezahür eden, -hâlihazırda mutenalaştırmayı ve segregasyonu yavaşlatma, kendi kendine örgütlenen iş birlikleri ya da sendika ve federasyon gibi- birçok sosyopolitik olguya katkı sağlayan, geleneksel bir akrabalık türüne belli belirsiz şekil veren, etkin bir eylemlilik şeklidir.

Tasarımın/sanatın bakış açısıyla, eylemlilik nasıl etkinleştirilebilir? Eylemliliğin, dış aktörler tarafından etkinleştirilmesi söz konusu bile olabilir mi?

Bu tür zanaatları İstanbul'un hanlarında yaşatmak önemli mi? Böylesi bir çaba nereye uzanır? Zanaatları yaşatmak konusunda kendimize sormamız gereken sorular neler? Bu çaba, sonuçlar doğurur mu?

Zanaatkârları basmakalıplaştırmak, düşmemeye özen göstermemiz gereken bir tuzak aynı zamanda. Çoğu

düzenin aslında bir nevi skala olduğunu kabul etmeliyiz; bu skala, Avrupalı tarzda düzenlenmiş şehirleri İstanbul gibi şehirlerden ayırıyor. Tahran'da yaşamış ve Kahire gibi şehirleri tanıyan biri olarak, İstanbul'un, şehirlerin düzen-düzensizlik skalasının orta-üst derecelerinde yer aldığını düşünüyorum. *Düzensiz* şehrin ziyaretçisini hayrete düşüren şey, sunduğu sonsuz keşif ve eylem imkânları: Otoritenin ve toplumsal yargının akışkan niteliği. Diğer yandan, bahsettiğimiz skalaya göre *düzenli* olarak tarif edilecek -örneğin batı Avrupa'daki- bir şehrin ziyaretçisinin akıllı (eğer hareket özgürlüğünden faydalanabilirse yani vize alabilirse), karşısına çıkan ulaşım sistemi gibi düzene sokulmuş şehir unsurlarının, bireyselleşimin ve kuralların seviyesi karşısında allak bullak olur (doğal olarak söz konusu skalanın iki ucundan birine tabi bazı insanlar, öteki ucuna ait sisteme tahammül edemezler). Dünyanın tüm şehirleri, özgün manzaralarını yok ederek Avrupa-merkezci şehir tasarımını taklide adeta atılmalarına rağmen, çoğunun -ümit edelim ki- tamamen evcilleştirilmesi ve disipline edilmesi uzun sürecektir. Bir yandan İstanbul'un bizlere cömertçe bahsettiklerinden efsunlanırken, diğer yandan şehrin cephesinin ardına bakarak, ucuz göçmen emeği, çökmekte olan ekonomi, siyaset güdümlü inşaat faaliyetleri, turizm ve yoksulluk merceklerinden, şehrin işleyişini çözmeye çalıştık.

Kolektif bir Kültürün Estetiği:

Şehre Yerleştirilen Ekmek

Dünya çapında tüm düzenler birbirine benzemek zorunda değil. Hâlen şeylerin dünyaca varsayılan düzeni, diğer düzenleri estetik açıdan anlama yetimizi sınırlandırıyor. Eğer alışık olmadığımız bir kolektif düzenin estetiğini idrak etmek zorsa; bilinçli bir bırak-olsun pratiği, farklı inşa edilmiş ortamlara, oldukları haliyle saygı duymamıza yardımcı olabilir. Bir şehir ortamına şeklini veren nitelikler ayrıksılık, anlamsızlık, sahtelik, dağınıklık ve zevzeklikse* şayet, söz konusu şehir ortamı, bu niteliklerin sınırları içinde organik bir şekilde evrilen bir kolektif estetik değer biçme düzeneğine sahip. Birçok orta doğu şehrinin yaşadığı sorunları tanımlayan şey, (genellikle modernite olarak tabir edilen) bu *dağınık* düzenin zorla aksatılması.

